

Інструкція до практичного заняття

Тема: Діагностика розвитку мови, мовлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

Мета: систематизувати, узагальнити знання студентів з теоретичних питань теми «Діагностика розвитку мови, мовлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку». Формувати вміння здобувачів фахової передвищої освіти використовувати теоретичні знання в професійній діяльності, враховувати психологічні особливості дітей та відповідні методи дослідження. Розвивати психологічну компетентність студентів, аналітичні здібності, критичне мислення. Виховувати допитливість та активність щодо професійного саморозвитку.

Тип заняття: практичний.

Засоби навчання: інтерактивна дошка Padlet, інструкція до практичного заняття, практичні ситуації та ділові ігри.

Література:

1. Вікова психологія і психодіагностика : підручник / Л. Г. Терещка. Київ : Слово, 2016. 608 с.
2. Галян І.М. Психодіагностика: навч. посіб. / І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2011. – 464 с.
3. Грінцова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.
4. Методи діагностики психічного розвитку дітей / І. М. Гоян, А. А. Палій // За ред. А.А. Палія. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. – 652 с.
5. Павелків Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу [текст] : навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 296 с.

Хід заняття

1. Актуалізація опорних знань

1. Значення мови і мовлення для психічного розвитку дітей.
2. Становлення мовлення в немовлячому віці.
3. Мовлення дитини раннього віку.
4. Розвиток мови і мовлення дітей дошкільного віку.
5. Розвиток мови і грамоти молодшого школяра.
6. Діагностики розвитку мови, мовлення, читання і письма.

2. Практична частина

А) Перевірка домашнього завдання

- бліц-опитування «Психологічний словник».

Б) Презентація доповідей, рефератів:

1. Становлення мовлення в немовлячому віці.

2. Мовлення дитини раннього віку.
3. Розвиток мови і мовлення дітей дошкільного віку.
4. Розвиток мови і грамоти молодшого школяра.
5. Діагностики розвитку мови, мовлення, читання і письма.

В) Практичне виконання психологічних завдань.

Ознайомлення з методиками діагностики ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

1. Діагностика розуміння значення слів Підготовка дослідження

Підібрати слова за 2 категоріями:

- 1) ті, що позначають конкретні предмети, з якими діти діють, наприклад: лялька, лінійка, барабан, щітка;
- 2) ті, що позначають конкретні предмети, можливість дії з якими для дітей обмежена, наприклад: піднос, футляр.

До кожного слова (основна категорія) підібрати 9 додаткових слів, які позначають предмети, що подібні до предметів, які названі цим словом, за кольором, формою, матеріалом, призначенням, наприклад: футляр – зубна щітка, записник, гаманець, окуляри, та ін. Так усередині кожної категорії складають декілька груп з основного і додаткового слова. Підібрати предмети і предметні малюнки, які відповідають словниковому матеріалу.

Проведення дослідження

Дослідження проводиться індивідуально з дітьми 3–5 років і складається з 2 серій.

Перша серія Перед дитиною розкладають 10 предметів, які становлять певну групу, і задають питання, наприклад: «Знайди і дай мені ляльку. Де ти її ще бачив? Що ти знаєш про неї? Чи схожа вона на ... (називають предмети, які позначені додатковими словами)? Чим? Чим відрізняється?». Потім випробуваному показують наступну групу.

Друга серія Проводиться аналогічно (з предметними картинками).

Обробка даних

Відповіді дитини відносять до певної групи:

- I група – правильно показує всі предмети;
- II – показує подібні предмети і правильні;
- III – відмовляється від завдання чи показує будь-які предмети.

Встановлюють рівень розуміння слів:

- I рівень – слово фактично не має змісту, в основі розуміння лежить простий зв'язок «слово – предмет»;
- II – зміст слова визначається зовнішніми неістотними ознаками предметів;
- III – при визначенні значення слова діти орієнтуються на істотні та неістотні ознаки предметів;
- IV – зміст слова визначається за істотними ознаками.

Отримані дані заносять у таблиці 2.41, 2.42.

Таблиця 2.41

Правильність виконання завдання «Покажи предмет»

Вік дітей	Рівні					
	I		II		III	
	Предмети	Картинки	Предмети	Картинки	Предмети	Картинки
3–4 р.						
4–5 р.						

Таблиця 2.42

Розуміння дітьми значення слів

Вік дітей	Рівні					
	I		II		III	
	Предмети	Картинки	Предмети	Картинки	Предмети	Картинки
3–4 р.						
4–5 р.						

Роблять висновки про залежність розуміння різних слів від віку і характеру наочної опори.

2. Діагностика використання прикметників і дієслів у мові**Підготовка дослідження**

Підібрати декілька груп слів:

I – слова, які позначають добре знайомі дитині предмети, з якими вона постійно діє, наприклад, чашка, шапка, м'яч;

II – слова, які позначають знайомі предмети, дії, з якими рідко стикається дитина, наприклад: годинник, газета, гаманець;

III – слова, які позначають природні явища, наприклад: дощ, сніг, сонце;

IV – слова, які позначають добре знайомих для дітей тварин, наприклад: жаба, лисиця, ведмідь.

Підготувати предметні картинки, які відповідають словам, фішки, секундомір.

Проведення дослідження

Дослідження проводиться індивідуально з дітьми 3–6 років і складається з 3 етапів, інтервал між якими 2 дні.

I етап

Перша серія: проводиться у вигляді гри «Який, яка, яке?». Дитині пропонують пограти і говорять: «Я буду називати предмети, а ти скажи, який він. За кожну відповідь я буду давати тобі фішку. В кінці гри ми порахуємо, скільки у тебе фішок».

Друга серія: проводиться у вигляді гри «Хто що робить?». Аналогічна першій серії, але інструкція змінюється: «Я буду називати тварин, а ти скажи, що вони роблять. Наприклад, я скажу: “Зайчик”. Що він робить? А ти скажи: “Скаче,

бігає”». За кожен відповідь дитина отримує фішку. Використовується IV-V група слів.

II етап Проводиться аналогічно першому, але проводиться з використанням наочної опори – картинки, яку демонструють при називанні слова, а під час відповіді дитини ховають.

III етап Проводиться аналогічно другому, але картинка під час називання ознак чи дії знаходиться перед дитиною.

Обробка даних

Підраховують кількість названих дітьми прикметників і дієслів окремо за кожною групою слів і на кожному етапі дослідження. Дані заносяться в таблицю.

Таблиця 2.43

Кількість названих прикметників (або дієслів)

Вік дітей	I					II					III				
	Групи слів														
	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V
3–4 р.															
4–5 р.															
5–6 р.															

Таблиця 2.44

Частота виділення ознак предметів і явищ

Вік дітей	Ознаки							
	ко-лір	фор-ма	вели-чина	мате-ріал	тактильні відчуття	звукові відчуття	емоц. оцінка	естет. оцінка
3–4 р.								
4–5 р.								
5–6 р.								

Таблиця 2.45

Частота виділення дії об’єктів, %

Вік дітей	Характер дій			
	харчування	перейменування	видавання звуків	поведінка
3–4 р.				
4–5 р.				
5–6 р.				

Частота використання прикметників і дієслів у мові

Вік дітей	Прикметники										Дієслова								
	Етапи																		
	I				II				III			I	II	III					
	Групи слів																		
	1	2	3	4	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	4	4	5	4	5
3-4 р.																			
4-5 р.																			
5-6 р.																			

Аналізують частоту названих ознак і дій у кожній віковій групі, а також їх характерність для предметів чи явищ. Особливо відзначають слова-синоніми. Дані заносять у таблиці. Відзначають, які ознаки і дії називаються дітьми на II і III етапах, що пов'язані з картинкою, а які з особистим досвідом дитини, і визначають їх співвідношення на двох етапах.

Роблять висновки про різноманітність прикметників і дієслів у словниковому запасі дітей різного віку, про вплив на цю різноманітність наочності, а також ступеня знайомості предметів і явищ, можливість сприймати їх різними аналізаторами. Використання синонімів аналізують за таблицею, яку складають окремо для повних і неповних синонімів.

2. Діагностика вміння виокремлювати причинно-наслідкові зв'язки в реченні

Підготовка дослідження

- Підібрати 5-7 завдань для дитини; декілька незакінчених речень, наприклад:
1. Хлопчик весело сміявся, незважаючи на те, що...
 2. Якщо взимку буде дуже сильний мороз, то...
 3. Якщо злетіти високо, як птах, то...
 4. Дівчинка стояла і плакала, хоча...
 5. Хлопчик захворів, у нього піднялась температура, незважаючи на те, що...
 6. Якщо наступить день народження, то...
 7. Дівчинка стояла одна біля вікна, хоча...
 8. Якщо сніг розтане, то...
 9. У кімнаті погасло світло, не дивлячись на те, що...
 10. Якщо піде сильний дощ, то...

Проведення дослідження

Проводиться 3 серії експерименту.

Перша серія. «Виконай завдання».

Дитину просять виконати словесне доручення. Наприклад, на столі в безладді лежать олівці. Дитині говорять: «Збери олівці, склади їх в коробку і поклади коробку на полицю». Після виконання завдання запитують: «Де тепер знаходяться олівці? Звідки ти їх взяв?». В експерименті беруть участь діти 3-6 років.

Друга серія. «Закінчи речення». Дитину просять закінчити речення, які зачитує експериментатор.

Третя серія. «Закінчи речення навпаки». Можна використовувати ті ж самі речення, що й у другій серії. Дитині говорять: «Я буду зачитувати тобі речення, але вони не закінчені. Ти повинна їх закінчити, придумати закінчення фрази, але таке, щоб вийшло так, як не буває насправді, навпаки. Наприклад: «Я лягаю в ліжко, тому що не хочу спати»». Потім промовляють одну фразу і просять дитину придумати закінчення, перевіряючи, чи зрозуміла вона інструкцію. Після цього послідовно називають всі фрази. У другій і третій серії беруть участь діти 5–6 років. Отримані результати заносять в таблицю 2.47.

Таблиця 2.47

Особливості виокремлення причинно-наслідкових зв'язків у реченні

Вік дітей	Серії експерименту								
	I			II			III		
	Рівні виокремлення причинно-наслідкових зв'язків								
	I	II	III	I	II	III	I	II	III
3–4 р.									
4–5 р.									
5–6 р.									

Обробка даних

За кожною серією підраховують коефіцієнт правильних відповідей дитини. За кожную вірну відповідь вона отримує дається 10 речень, то максимальне число балів, яке може отримати дитина – 10. За неправильну відповідь ставиться 0 балів. Вірною вважається відповідь з повним виконанням інструкції у першій серії і будь-якого змісту відповідь у другій та третій серіях, якщо дитина правильно встановила причинно-наслідковий зв'язок, а в третій серії замінила її на протилежну.

Дітей розподіляють на групи в залежності від розвитку вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, змінювати їх на протилежні.

I рівень (від 0 до 5 балів) – діти часто затрудняються давати відповіді, на деякі питання дають відповіді з неправильною причинністю.

II рівень (від 6 до 8 балів) – діти, як правило, відповідають на всі питання, рідко дають неправильну відповідь. Іноді виникають труднощі в заміні причинно-наслідкових зв'язків.

III рівень (від 9 до 10 балів) – діти відповідають на всі питання, дають відповіді тільки з правильною причинністю і правильною заміною.

Діагностика ролі ілюстрації в розумінні казки

Підготовка дослідження Вибрати казку для читання у відповідності до віку дитини і підібрати серію ілюстрацій до неї, які послідовно і виразно передають основний зміст казки, її сюжет.

Проведення дослідження Експеримент проводять індивідуально з дітьми 4–6 років. Дитині читають виразно казку, просять переказати її. Потім

показують ілюстрації і з'ясовують, чи розуміє вона їх. Після цього пропонують знову переказати текст з опорою на малюнки.

Обробка даних З'ясовують позитивний вплив ілюстрацій у розумінні змісту казки. Показниками цього є:

- 1) збільшення суми відтворених моментів тексту казки;
- 2) покращення розуміння основних смислових моментів тексту;
- 3) зростання зв'язності переказу;
- 4) більш образне, виразне викладення тексту.

З'ясовують помилки в розумінні ілюстрацій:

- 1) неправильне пізнавання зображених персонажів і предметів;
- 2) помилкове розуміння дій героїв;
- 3) помилкове розуміння стосунків між зображеними героями;
- 4) помилкове розуміння емоційного стану героя.

З'ясовують, які ознаки предметів (форма, колір, будова, розташування тощо) є основними для дітей при впізнаванні зображеного на ілюстрації. Аналізують вікові особливості ролі ілюстрації в розумінні казки

Таблиця 2.48

Покращення розуміння казки під впливом ілюстрацій

Вік дітей	Середня кількість відтворених моментів тексту		Приріст, %
	до сприймання ілюстрацій	після сприймання ілюстрацій	
4 роки			
5 років			
6 років			

Підраховують кількість відтворених моментів тексту до сприйняття ілюстрації і після. Результати заносять у таблицю 2.48.

Аналізують характер помилок при сприйнятті ілюстрацій до казки і дані заносять в таблицю. Підраховують кількість дітей, які правильно зрозуміли суть казки без ілюстрацій і з ілюстраціями. Результати заносять у таблицю 2.49.

Таблиця 2.49

Кількість дітей, які зрозуміли казку правильно

Вік дітей	До сприймання ілюстрацій	Після сприймання ілюстрацій
4 роки		
5 років		
6 років		

Аналізують характер помилок при сприйнятті ілюстрацій до казки і дані заносять у таблицю 2.50.

Таблиця 2.50

Помилки дітей при сприйманні ілюстрацій

Характер помилок	Вік дітей	Кількість помилок	
		під впливом наочних моментів малюнка	під впливом тексту казки
Помилкове впізнавання персонажів казки, предметів	4 р.		
	5 р.		
	6 р.		
Помилкове розуміння дій і стосунків між зображеними персонажами	4 р.		
	5 р.		
	6 р.		

Методика комплексної діагностики мови і мовлення дошкільників
 Діагностика мовлення включає завдання, спрямовані на аналіз фонематичного слуху, словника, комунікативної функції мовлення, його експресивної й імпресивної форм.

Діагностика фонематичного слуху дітей 4–6 років

При вивченні фонематичного слуху визначають, наскільки добре дитина чує і розпізнає звуки.

Тест 1. «Розпізнавання окремих звуків».

Включає повторення диз'юнктивних звуків (а-к, б-л, т-ш) і опозиційних (б, п, т, д), знаходження букви, відповідної вимовленому звуку, і вироблення умовнорефлекторної реакції на певні звуки.

При проведенні дослідження необхідно називати звуки лише по одному.

Інструкція. Закрий очі й повторюй за мною (пред'явлення стимульного матеріалу). Добре, а тепер я назву звук, а ти знайди відповідну букву (з трьох-чотирьох: Б, П, Г, Д або А, К, О, Р). Молодець. Тепер, якщо я назву Б, ти підніми руку, а якщо я назву П, не піднімай.

Заміни опозиційних звуків говорять про несформованість системи звукових зіставлень, у стійких і важких випадках – про наявність сенсорної афазії (про дисфункції верхньої скроневої звивини – 22-е поле КГМ).

Тест 2. «Розпізнавання складів».

Полягає у виділенні дитиною заданого слова з декількох названих.

Інструкція. Почувши склад ТА серед інших складів, підніми руку. Слухай: ТАК, НА, ТА. Після того, як малюк дає відповідь, педагог продовжує: А тепер підніми руку, якщо почувеш склад СЯ. Слухай склади: ЗЯ, СЯ, СА, СЯ, ТЯ.

Тест 3. «Пізнання звуку в слові» (10 картинок).

голос, голос, голос, голос, голос, колос, голос, голос, голос. Догодити, догодити, догодити, доходить, догодити, догодити, догодити.

Якщо в тому чи іншому рядку за умови нормального темпу промовляння (одне слово за одну секунду) дитина не може виявити «зайве» слово або помилилася, то після 1-2 наступних завдань слід повернутися до цього рядка і повторити його повільніше (вимовляється одне слово за 1,5 секунди).

Оцінювання результатів Система оцінювання у цьому тесті має одну суттєву особливість: з одного боку, вища оцінка (3 бали) виставляється тільки за умови бездоганного виконання всіх чотирьох завдань; з іншого боку, не має значення, у якій кількості завдань учень припустився тієї чи іншої помилки, в одному чи у чотирьох. За наявності помилок оцінка за виконання тесту виставляється за тим завданням, яке виконане найгірше (тобто помилки не додаються). Використовується чотирибальна шкала оцінювання

Таблиця 2.51

Оцінювання рівня фонематичного слуху дитини

Кількість отриманих балів	Рівень розвитку фонематичного слуху
0	низький
1–2	середній
3	високий

Інтерпретування результатів

0 балів – якщо хоча б у одному із завдань дитина не спромоглася помітити «зайве» слово; при цьому застосовувалися повтори, уповільнене промовляння даного рядка слів;

1 бал – дитина помітила «зайве» слово лише при повторенні рядка в уповільненому темпі;

2 бали – дитина помітила «зайве» слово за звичайного темпу подання слів, але не ляснула долонею по столу – «зайве» слово назвала лише після подання усього рядка;

3 бали – в усіх завданнях з першого подання учень вчасно ляснув долонею по столу й правильно назвав «зайве» слово.

Діагностика словникового розвитку дітей

Тест. Словник.

Мета. Виявити рівень словникового розвитку дитини.

Обладнання. Вісім рівноцінних стандартних наборів слів.

Набори слів

1. Велосипед, цвях, лист, парасолька, хутро, герой, качатися, з'єднувати, кусати, гострий.
2. Літак, молоток, книжка, плащ, пір'я, друг, плигати.
3. Автомобіль, віник, блокнот, чоботи, луска, боягуз, бігти, зв'язувати, щипати, колючий.

4. Автобус, лопата, альбом, капелюх, пух, ябеда, вертітися, розв'язувати, чесати, м'який.
5. Мотоцикл, щітка, зошит, черевики, шкура, ворог, спотикатися, збирати, погладжувати, шорсткий.
6. Пароплав, граблі, посилка, пальто, волосся, нероба, їхати, розрізати, розкидати, твердий.
7. Човен, ганчірка, ручка, рукавиця, шкіра, ледар, повзти, приліпити, жувати, липкий. Самокат, викрутка, журнал, хустка, кігті, умілець, кружляти, відриватися, складати, мокрий.

Рівноцінність, психологічна еквівалентність цих наборів забезпечується тим, що у кожний із них у певній послідовності включені однотипні слова.

Наприклад, на першому місці у кожному рядку стоїть слово, що означає певний вид транспорту, який має бути знайомий дітям шестирічного, а тим паче семирічного віку. На другому місці – слово, що позначає побутовий предмет. Підготувати дітей такою мірою, щоб вони зазубрили значення усіх 80 слів, практично неможливо.

Це, звичайно, розуміють і самі батьки: переконавшись у тому, що різним дітям пропонуються нові й нові набори слів, вони змушені відмовитися від надії обдурити експериментатора, а насправді – себе й свою дитину.

Інструкція: «Уяви собі, що ти зустрівся з іноземцем, людиною з іншої країни, яка погано розуміє українську мову. І от він попросив тебе пояснити, що означає слово «велосипед». Як ти відповіси?» Оскільки свої відповіді дитина дає у вербальній формі, виникає можливість оцінити її пасивний (знання значень окремих слів) і активний (уживання тих чи інших слів у активному мовленні) словники. Якщо дитина не може відповісти у вербальній формі, то їй пропонують намалювати предмет або показати значення цього слова за допомогою жестів чи рухів.

Зазначимо, що тест не має на меті перевірити, чи володіє учень поняттям, яке позначає дане слово. Трапляється, що учень цим поняттям володіє, але, не знаючи відповідного слова літературної мови, вживає замість нього якесь інше (найчастіше діалектне слово). Не отримавши відповіді на стандартне слово, випробувач іноді замінює задане слово словом-синонімом, яке, на його думку, учень знає. Робити цього не можна, оскільки тест спрямований не на перевірку оволодіння тим чи іншим поняттям, а на перевірку знання слів, причому саме тих, які належать до літературної мови. Інша річ, що своє розуміння заданого слова дитина може виразити за допомогою жесту або ескізного малюнка. По ходу тестування екзаменатор стежить за темпом відповідей дитини, за її мовленням узагалі – чи не є воно занадто уповільненим?

Оцінювання результатів

Оцінкою за тест є сума балів, що виставляються за кожне з десяти слів набору.

0 балів – відсутність розуміння слова: дитина заявляє, що не знає значення слова, або неправильно пояснює його зміст, наприклад: «Хутро: його кладуть у подушку й сплять на ній»;

1 бал – розуміє значення слова, але своє розуміння може продемонструвати лише за допомогою жестів або малюнка;

1,5 бала – дитина вербально описує предмет, наприклад: «Велосипед: на ньому катаються; у нього є два колеса, а буває й більше – два великі й одне маленьке». Або: «Це, щоб на ньому кататися» або «Парасолька – щоб сховатися від дощу»;

2 бали – дитина дає визначення, наближене до наукового (таке, у якому вказаний рід і окремі родові ознаки), наприклад: «Лист – це папір, на якому можна написати про себе й надіслати у конверті поштою».

Отже, максимально можлива оцінка становить $2 \times 10 = 20$ балів.

Інтерпретування результатів

Оскільки з віком словник дитини швидко збагачується, відповіді шестиліток і семиліток логічно оцінювати по-різному, ставлячи до останніх підвищені вимоги. У зв'язку з цим для визначення рівнів розвитку цієї властивості рекомендується використовувати таку таблицю:

Таблиця 2.52

Вікові групи	Рівні словникового розвитку (сума набраних балів)		
	низький	середній	високий
6 років	6,5	7–13	13,5
7 років	11,5	12–16	16,5

Методи діагностики експресивного мовлення

Основною формою усної експресивного мовлення є діалог, запитально-відповідальна його сторона. Визначають, чи розуміє малюк звернене до нього мовлення, аналізують стан і обсяг лексики, уміння складати фрази і здійснювати переказ сюжетних картинок. При діагностиці виявляють якість і рівень сформованості мовленнєвого спілкування і стан засобів мовлення (фонетико-фонематичних і лексико-граматичних).

Матеріал для проведення дослідження – вербальний і картковий – має бути знайомим, високочастотним.

Тест 1. «Спонтанне мовлення».

Являє собою бесіду з дитиною на близькі для неї теми.

Інструкція.

Я хотіла б взнати, як у тебе йдуть справи в дитячому саду. З ким ти дружиш? У які ігри граєш у групі і під час прогулянки? За помилки можна рахувати одно- і двоскладні відповіді з використанням слів, що містяться у запитанні, або відсутність відповіді, ехолалії, персеверації тощо.

Тест 2. «Діалогічне мовлення».

Складається з 10 коротких запитань, які дослідник задає дитині. При цьому перші 5 запитань вимагають однослівної відповіді. Подальші 5 запитань вимагають розгорнутої відповіді. Темі можуть бути різні, максимально близькі малюку: З ким ти сюди прийшов? Де ти живеш (на якій вулиці)? Що ти робив учора ввечері? Які у тебе іграшки? і так далі У школярів

перевіряється цілеспрямованість, система інтересів тощо. Результати оцінюються як вірні (2 бали) і невірні (0 балів). Вища загальна оцінка складає 20 балів. Неадекватні відповіді й інші подібні мовні реакції можуть говорити про дисфункцію задніх лобових і лобових відділів КГМ. Зісковзування на побічні асоціації можуть свідчити про дисфункцію лобових відділів. Труднощі підбору слів, побудови фрази, можуть бути пов'язані з дисфункцією тім'яноскроневого відділів.

Тест 3. «Автоматизоване мовлення».

Має на увазі перерахування понять, добре знайомих дитині, наприклад вимовляння цифрового ряду від 1 до 10 або назва днів тижня, місяців. **Інструкція.** Прорахуй від 1 до 10, а тепер від 10 до 1, тобто назад. Це важко, але ти зможеш. Назви підряд дні тижня: понеділок... Назви підряд всі місяці: січень... Можуть бути літеральні (моторні й сенсорні) парафазії. Слід точно аналізувати помилки, які можуть вказати на механізми ураження і топічні дисфункції мозкових зон.

Тест 4. «Повторене мовлення».

Полягає в повторенні різних елементів: звуків, складів, слів і фраз. Матеріал для повторення по-дається по одному елементу (звук, склад, слово і т. д.). Рот педагога прикритий. Матеріал для повторення:

- 1) звуків: а, о, у, б, к, п, д, л, т, н, х, р, ч;
- 2) диз'юнктивних пар звуків: б-н, к-с, м-р;
- 3) опозиційних пар звуків: б-п, д-т, к-г, х-к, к-х, з-с;
- 4) серій звуків: би-ба-бо, бо-б-ба і т. п.;
- 5) слів: вікно, стеля, будинок, дим, балка, палиця, трактор, бджола, дзвін;
- 6) фраз (поступово збільшувати обсяг речень): «Місяць світить»; «Хлопчик спить»; «Дівчинка пішла в ліс»; «Хлопчик грає в м'яч».

Інструкція. Повторюй за мною звуки: закрий очей, слухай уважно і повторюй. А тепер повторюй пари звуків. І так далі. Помилки повторення опозиційних пар звуків можуть бути результатом не лише порушення фонемного слуху, але і дефектів моторики. Дефекти переключення при повторенні пар звуків (би-ба-бо) можуть говорити про дисфункцію задніх лобових відділів мозку або загальне зниження кіркової активності. Помилки повторення слів можуть бути пов'язані з різними причинами, тому важливо кваліфікувати ці помилки:

- 1) з порушенням фонемного слуху пов'язані скронево відділи – 22-е поле КГМ;
- 2) з інертністю мовленнєвого процесу (персеверації, контамінації) – задні лобові відділи;
- 3) з порушенням слухомовленнєвої пам'яті (2-а скронева звивина) і з порушенням моторної сторони мовлення (літеральні моторні парафазії тощо).

При повторенні фраз помилками вважається неутримання обсягу фрази або останнього слова. Літеральні і вербальні парафазії можуть говорити про дисфункцію скроневого відділів. Контамінації, персеверації елементів попередніх фраз можливі відповідно при дисфункції лобових і задніх лобових відділів КГМ.

Тест 5. «Активне мовлення».

Складається з двох частин:

- 1) розповідь за сюжетною картинкою (відомою дитині і невідомою);
- 2) власний твір (усна розповідь на задану тему).

За допомогою цього тесту досліджується активність, розгорненість, зв'язність розповіді, лексика, наявність парафазій, аграматизмів, зісковзування на побічні асоціації, відповідність сюжету картинки тощо. Ця проба багатозначна, з її допомогою досліджується слухомовленнева пам'ять, мовлення, вербальне мислення.

Інструкція (до картинки). Розкажи, що тут намальоване. Лише доладно і детально. (До розповіді.) Розкажи про що хочеш, ну, наприклад, про зиму. Помилки: у лексиці – літеральні і вербальні парафазії, бідність лексичного складу, неправильна граматична побудова фраз (ураження мовних зон), відсутність зв'язку у висловах, неадекватність, нерозуміння сюжету і його сенсу (ураження лобових зон мозку).

Тест 6. «Номінативне мовлення». Полягає в розумінні і назві різних предметів за картинками і частин тіла.

Інструкція. Назви мені цей предмет (показується на картинці), а тепер цей і т. д.; (потім по два) назви цей і цей; (потім по три). Покажи на собі, де у тебе ніс, око і так далі А тепер «ніс–око», «око–рот». А у мене покажи. Назви, що це таке (вказує на ніс, око і т. д.). При помилках: сенсорного і моторного походження (літеральні парафазії) можлива дисфункція нижніх тім'яних і скроневих відділів лівої півкулі. Помилки називання частин тіла можуть вказувати про ураження соматопросторових відчуттів, про дисфункцію тім'яних відділів мозку.

Методи вивчення імпресивного мовлення

Процес розуміння усного мовлення (імпресивне мовлення) здійснюється на психологічному і лінгвістичному рівнях із взаємодією і взаємовпливом інших психічних процесів. Окрім рівнів структура його має такі ланки, як розрізнення звуків, обсяг сприйняття, оперативність пам'яті, перешифрування логіко-граматичних конструкцій на одиниці значення і сенсу тощо. Розуміння мовлення може бути несформованим (або порушеним) у результаті дефектів у будь-якій ланці і на будь-якому рівні. Якісний аналіз недоліків повинен відповісти на низку ключових запитань: які причини і механізми їх виникнення, на якому рівні і в якій ланці пошкодження.

Обстеження імпресивного мовлення (розуміння, сприйняття) спрямоване на оцінку сформованості фонематичного слуху, розуміння значення слів, граматичної структури, обсягу фрази.

Тест 1. «Інструкції».

Полягає у виконанні певної послідовності вербальних завдань.

Інструкція. Я тобі даватиму завдання, а ти уважно слухай і виконуй. Закрий очі. Відкрий рот. Поклади руки. Встань, підійди до дверей, повернися сюди. Розуміння найбільш стійких мовних інструкцій порушується при дисфункції скроневих відділів.

Тест 2. «Розуміння звертального мовлення».

Є звичайною бесідою на побутові теми. Завдання проводиться паралельно з дослідженням експресивного мовлення на одному і тому ж матеріалі діалогу.

Інструкція. Я ставлю запитання, а ти відповідай. Якщо хочеш, можеш і ти поставити мені питання, а я тобі відповім. Ти сьогодні снідав? А що ти їв? Яка сьогодні погода? Ти любиш заняття зі мною? Залежно від активності малюка його участь може бути кваліфікована як ініціативна або пасивна, а мовленнєві відповіді як розгорнуті або короткі, самостійні або з опорою на лексику запитання.

Найкраще ставити запитання різні за змістом, позаконтекстні, не пов'язані із загальною темою, тоді відразу виявиться порушення розуміння. І цей дефект, швидше за все, буде пов'язаний із дисфункцією скроневих відділів КГМ.

Тест 3. «Розуміння предметних слів».

Полягає в показуванні дитиною об'єктів, названих експериментатором. Матеріалом для проведення тестування можуть бути предметні картинки або довколишні предмети.

Інструкція. Покажи стіл, яблуко. Покажи ложку і яблуко і так далі (спочатку називають по одному предмету, потім по два, по три). Відповідь вважається правильною в тому випадку, якщо адекватно передається значення слова, при цьому звукові заміни або спотворення вимови, а також випадки, коли слово не вірно оформляється граматично («відкриті» замість «відкриває»), не враховуються.

Збільшення обсягу може призвести до помилок:

- 1) забування подальших слів;
- 2) заміна однієї картинки іншою;
- 3) відмова;
- 4) показ неадекватних картинок.

Можливий зв'язок цих дефектів з патологією лівої скроневої зони КГМ, її 2-ої скроневої звивини.

Тест 4. «Розуміння фраз».

Складається з коротких, простих за граматичною структурою фраз. Індикатором розуміння є вказівка дитиною на картинку, відповідну фразі.

Інструкція. Покажи картинку, на якій намальовано: хлопчик сидить на стільці, на столі стоять квіти. Що тут намальоване? Хлопчик заходить у будинок. Дівчинка виходить з будинку.

Тест 5. «Корекція семантично невірних речень».

Дитина слухає речення, в якому окремі слова не відповідають загальному сенсу.

1–2 р.	3 р.	4 р.	5 р.	6 р.	7 р.	8–10 р.
а п' п						
е м' м						
у х						
і б' б						
о в' в						
и н' н						
	к' к					
	г' г					
	д' д					
	ф' ф					
	й					
	с' с					
	з' з					
	ц					
	ш					
	ж					
	ч					
	щ					
	р' р					
	л' л					
				бм, пм, мп, мб, стн		
				ст, зд, нт, зн, нч, нщ		
				жд, тч, тс, сч, здр, стл		
				зт, тпл, встр, вспл і т. д.		
					Формування внутрішнього мовлення	
					Координація дихання, голосу й артикуляції	

Мал. 2.42. Вікова норма вимовляння окремих звуків

Інструкція. Послухай речення, в них не всі слова відповідають правильному змісту, заміни їх на вірні. Наприклад: «Коли хочуть щось купити, втрачають гроші». «Мати ставить хлібницю під стіл», тощо. Завдання дозволяє визначити, в якій мірі дитині вдається зрозуміти зв'язок значень і встановити його засобами мови. При вивченні різних форм мовлення слід враховувати вікову норму вимовляння окремих звуків (мал. 2.42).

МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК

Методика комплексного обстеження розвитку мови, мовлення, читання і письма

Розуміння логіко-граматичних конструкцій

Тест 1. «Орудний відмінок».

Проводиться за допомогою предметів, добре знайомих дитині. Матеріалом для проведення можуть служити олівець, зошит, ключ.

Інструкція. Покажи зошит. Покажи олівець і зошит. Покажи зошитом олівець, олівцем ключ, ключем зошит. І так далі. На розуміння граматичної структури дається завдання: проілюструвати сенс фраз: «Кішка спіймана хлопчиком» і «Килим вибивається батьком» за допомогою іграшок.

Тест 2. «Порівняльні конструкції».

Полягає у виборі правильної пропозиції з декількох пред'явлених.

Інструкція. Прослухай речення: «Муха більша слона». «Слон більше мухи». Яке з них правильне?

Тест 3. «Інверсія».

Складається з речень із зворотним порядком слів. Дитині пропонується визначити дійсний сенс висловів.

Інструкція. Послухай: «Колу вдарив Ваня». Хто забіяка?

Тест 4. «Прийменникові конструкції».

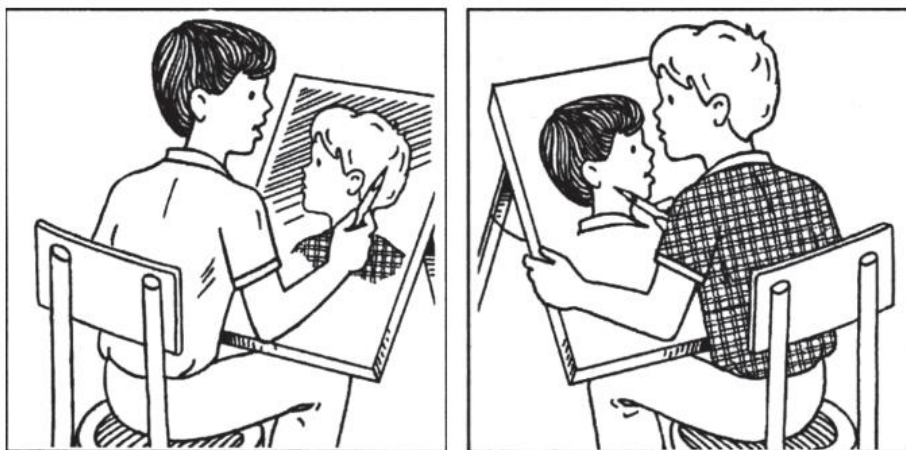
Складається з різних вербальних інструкцій. Для проведення цього тесту потрібно підготувати різні предмети (олівець, ручку, ключ і т. п.).

Інструкція. Поклади олівець (ручку й ін.) на стіл, поклади олівець під стіл, у стіл і так далі. Потримай олівець під столом, біля столу.

Тест 5. «Активні й пасивні конструкції» – складається з двох малюнків і восьми карток з реченнями.

Перед дитиною на столі викладають картки з малюнками. Потім під цими картинками обстежуваний розкладає вісім окремих карток з надрукованими на них реченнями різної синтаксичної складності. Ці речення є описом ситуацій, в яких суб'єктом дії є то Петрик, то Іванко (використовують активні і пасивні конструкції) (мал. 2.43).

Інструкція. Хлопчика в білій сорочці звать Петриком, а хлопчика в карватій сорочці – Іванком. Прочитай ці речення. Поклади окремо ті з них, де говориться про те, що малював Петрик, і окремо ті, в яких говориться про те, що малював Іванко. Якщо дитина погано читає, то речення зачитує вчитель. Учень показує пальцем, хто намалював: Петрик чи Іванко.

Мал. 2.43. Стимульний матеріал до тесту
«Активні й пасивні конструкції»

Шкала оцінювання

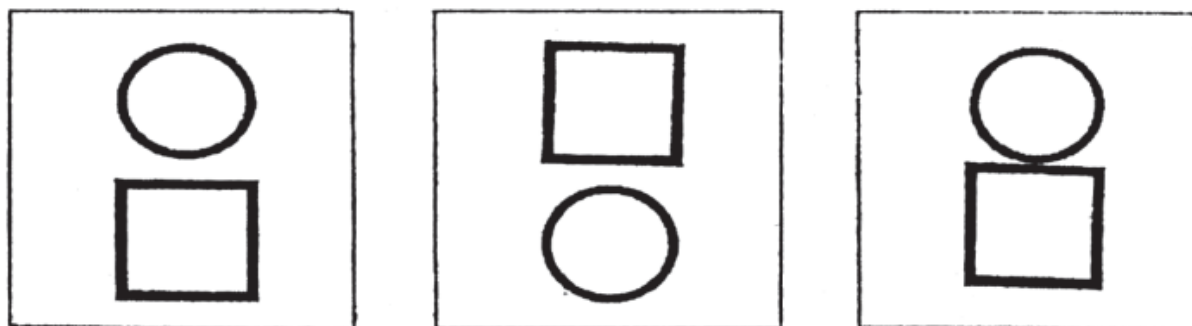
Іванко намалював Петрика
Петрика намалював Іванко
Петрик намалював Іванка
Петриком намальований Іванко

Іванка намалював Петрик
Іванко намальований Петриком
Іванком намальований Петрик
Петрик намальований Іванком

Кількість правильно розкладених речень або правильно вказаних карток	Оцінка
8–7	5
6–5	4
4–3	3
2–1	2
0	0

Тест 6. «Геометричні фігури».

Може застосовуватися для поглибленої діагностики рівня сформованості логіко-граматичних конструкцій. Дитині показують листок з намальованими геометричними фігурами: круг і квадрат (мал. 2.44).

**Мал. 2.44. Стимульний матеріал до тесту
«Геометричні фігури»**

Інструкція. Покажи, де на картинці: круг під квадратом, квадрат над кругом, круг на квадраті, круг над квадратом. На закінчення відзначають, які мовні конструкції доступні дитині для розуміння і говору, які особливості структури фрази, що вживається дітям, який характер аграматизму. До утруднень передачі конструкції фрази відносять пропуск суб'єкта, предиката, прийменників, порушення порядку слів тощо. Наявність аграматизму свідчить

про несформованість у дитини динамічних стереотипів, що керують процесом граматичного оформлення вислову, про недостатність того рівня мовлення, на якому відбувається граматична структуризація вислову. В тяжких випадках помилки в розумінні можуть вказувати на патологію третинної зони (скронево-тім'яно-потиличної) лівої півкулі.

Методи вивчення читання

Читання є складним психічним дворівневим процесом, пов'язаним як із мовленням, так і з різними формами сприйняття (акустичним, зоровим, оптично-просторовим, просторовим). Це цілеспрямована діяльність, яка забезпечує людину знаннями, відтворює досвід, стимулює розвиток інтелектуальної діяльності, впливає на поведінку, організовує її, може змінювати і удосконалювати особистість.

Психологічний зміст читання – це процес осмисленого сприйняття і розуміння письмового мовлення. Для цього необхідна участь таких вищих психічних функцій, як увага, сприймання, пам'ять, мислення.

Психологічна структура читання включає наступні ланки: звукобуквенний аналіз і синтез; смислові припущення; утримання інформації; розуміння; процес контролю або звірення. Для протікання процесу читання необхідна наявність мотивів, потреб і відповідної організації поведінки. Сенсомоторний рівень читання забезпечує техніку читання, до якої відносяться швидкість сприйняття, точність. Семантичний рівень читання забезпечує розуміння значення і сенсу інформації

Мал. 2.45. Стимульний матеріал до тесту «Оптичне узагальнене сприйняття букв»

Завдання для визначення рівня сформованості і розгорнутості операцій читання і розуміння змісту (сенсу) прочитаного пред'являються у вигляді таблиць з написаними буквами, складами, словами, фразами.

Інструкції задаються словесно, а відповідь дитини може бути у двох формах: читання вголос або «внутрішнє» читання (про себе), при якому необхідно показати задану букву (склад, слово, фразу) у ряді пред'явлених.

Тест 1. «Оптичне узагальнене сприйняття букв».

Починається з пред'явлення дитині таблиці із зображенням набору букв, виконаних різними шрифтами, накладених один на одного, а також нестандартно розташованих у просторі (мал. 2.45).

Інструкція. Назви букву, яку я покажу. Знайди таку ж букву, яку я покажу. Покажи букву, яку я назву.

Тест 2. «Техніка і побіжність читання».

Служить для вивчення читання по складах, цілісного і синтетичного. Для проведення цього тесту потрібні таблиці із словами і складами (завдання даються за абеткою або книгою для читання із врахуванням етапу навчання), слова з простою і складною структурою; з пропущеними складами, з перестановкою елементів слова, таблиця з текстом оповідання (фіксується кількість знаків, прочитаних дитиною за 1 хв.).

Тест 3. «Семантичний рівень читання».

Спрямований на виявлення міри розуміння змісту (сенсу) прочитаного. Матеріалом для проведення дослідження є таблиці із словами, фразами, текстами (для переказу).

Інструкція. Прочитай те, що я покажу, і повтори. Покажи ті слова, які я прочитаю. Розклади таблички із словами і фразами до відповідних картинок. У ході процедури досліджуються помилки: літеральні і вербальні парафазії, персеверації, які вказують на механізми порушення і локалізації ураження мозку.

Тест 4. «Збереженість читання про себе».

Складається із слів, речень, текстів, що пред'являють дитині, і відповідні ним картинки.

Інструкція. Прочитай про себе і знайди відповідну картинку. При порушенні читання вголос нерідко зберігається читання впізнавання про себе. Збереженість внутрішнього читання говорить не про аналітичне, а цілісне – часто вгадане – читання.

Таке читання можливе при дисфункції нижніх тім'яних і верхніх скроневих зон кори лівої півкулі.

Тест 5. Оцінка вміння дітей молодшого і середнього шкільного віку читати вголос.

Методика створена на основі тесту «Однохвилинна перевірка усного читання», розробленого професором Загребського університету І. Фурланом для оцінки вміння читати вголос на рідній мові у хорватських школярів. Увідні зауваження.

Читання вголос (гучне читання) пов'язане з умінням відтворювати звукову форму слів за їх буквенно-графічним зображенням. Здійснення

даного виду читання передбачає вироблення складних навичок як розпізнавання букв і буквосполучень, так і відтворення відповідних звуків і звукосполучень. Рівень сформованості вказаних навичок, визначаючи уміння читати вголос, істотно впливає на розуміння сенсу прочитаного. Ці навички починають формуватися з початком навчання читанню і продовжують удосконалюватися практично протягом всього часу навчання в школі. Надалі, залежно від виду діяльності, вони можуть або зберігатися й удосконалюватися, або в тій чи іншій мірі зникати. Контроль за формуванням навичок читання вголос на основі оцінки уміння читати вголос особливо важливо здійснювати в початковому періоді навчання, тобто у дітей молодшого і середнього шкільного віку.

Мета: діагностика й оцінка уміння читати вголос.

Оснащення. Два екземпляри бланка з набором слів для тренувального читання, два екземпляри бланка тесту усного читання (див. додаток 1 і 2), секундомір і олівець. Слід мати на увазі, що екземпляри як одного, так і іншого бланків, з якими працюватиме випробовуваний, не повинні мати жодних написів і позначень, окрім слів, призначених для читання. Порядок роботи. Дослідження проводиться індивідуально з оцінкою результатів по відношенню до референтної групи. Випробовуваний (мається на увазі перш за все школяр) повинен сидіти за столом у позі, зручній для читання слів з аркуша, що лежить на столі.

Дослідження проводиться в три етапи. На першому етапі експериментатор знайомиться з випробовуваним, формує у нього доброзичливе ставлення до себе, зацікавленість і бажання виконати завдання. Суть завдання дослідник роз'яснює наступною інструкцією: «Зараз я покладу перед тобою аркуш паперу. На зворотному боці цього аркуша надруковані слова. За моєю команді «Почали!» переверни аркуш і, починаючи з верхньої строчки, читай всі слова послідовно зліва направо в кожній строчці. Читати треба голосно, чітко вимовляючи всі звуки. Постарайся прочитати всі слова якнайшвидше, але без помилок. Якщо помилка все ж допущена, то не слід читати слово повторно. Закінчиш читати за моєю командою! «Стоп!»».

Дослідник уточнює, чи все зрозуміло випробовуваному, і пропонує провести спочатку невелике тренування.

На другому (тренувальному) етапі дослідження перед випробовуваним кладеться чистою стороною догори аркуш із словами для тренувального читання. За командою дослідника випробовуваний починає працювати так, як це було роз'яснено йому в інструкції.

Експериментатор контролює читання, користуючись другим екземпляром такого ж бланка. По ходу справи, якщо необхідно, дослідник тактовно поправляє випробовуваного, підбадьорює його.

На третьому етапі дослідження бланк для тренувального читання замінюється бланком тесту усного читання. Як і при тренувальному читанні, бланк кладеться перед випробовуваним чистою стороною догори. Якщо у випробовуваного є запитання, то дослідник дає необхідні пояснення. Потім

експериментатор дає команду на початок роботи, а секундомір включає у момент прочитання випробовуваним першого слова.

Процес читання контролюється дослідником по другому екземпляру бланка, де підкреслюються слова, прочитані з помилками.

Якщо випробовуваний не може прочитати яке-небудь слово відразу і затримується на ньому більше п'яти секунд, то дослідник вимагає читати далі. Після закінчення однієї хвилини дається команда припинити читання і наголошується останнє прочитане випробовуваним слово. Дослідник повинен подякувати випробовуваному, добре відізнатися про його роботу, побажати успіхів в навчанні і попрощатися з ним. Варіант набору слів у тесті усного читання, який поданий у додатку 2, може бути застосований для дослідження кожного випробовуваного лише один раз. Якщо необхідно провести повторне дослідження, наприклад при контролі процесу формування навичок читання вголос, то має бути складений новий варіант набору слів. Для цього можна скористатися таблицею кількісних характеристик тесту усного читання (таблиця 1).

Таблиця 1

Кількісні характеристики тесту усного читання

Номери рядків	Кількість елементів					
	у групі рядків			у рядку		
	слова	склади	букви	слова	склади	букви
1–5	20	20	47	4	4	6; 8; 9; 10; 14
6–10	20	40	94	4	8	15; 17; 19; 20; 23
11–15	20	60	148	4	12	27; 28; 30; 31; 32
16–20	20	80	181	4	16	33; 35; 36; 37; 40
21–25	20	100	241	4	20	47; 47; 47; 48; 52
26–28	12	73	167	4	24	55; 54; 58
29–30	8	56	140	4	28	70; 70
Усього						
30	120	429	1018			

Обробка результатів. До протоколу обстеження (форма 1а) вносяться дані про загальну кількість неправильно прочитаних слів (кількість помилок) і про кількість слів, прочитаних безпомилково. Після цього підраховуються сумарні показники кожної дослідженої групи за загальною кількістю прочитаних слів, за кількістю помилок і за кількістю безпомилково прочитаних слів.

Протокол обстеження
ШколаКлас.....Дата.....
Оцінка вміння читати вголос

№ п/п	Прізвище, ім'я	Вік (повних років)	Кількість прочитаних слів		
			загальне	з помилками	без помилок
1					
...					
<i>n</i>					
Σ					

Ранжирування порівнюваних вибірок загальної кількості (I) і кількості безпомилково прочитаних (II) слів

Кількість слів, прочитаних за 1 хв	Значення варіант по вибірках						
	$\Pi_1 =$		$\Pi_2 =$		$\Pi_m =$	
	I	II	I	II	I	II
100 і більше							
99							
98							
.....							
21							
20 і менше							

Показники порівнюваних вибірок загальної кількості (I) і кількості безпомилково прочитаних (II) слів за 1 хв

Кількість слів, прочитаних за 1 хв	Значення варіант по вибірках						
	$\Pi_1 =$		$\Pi_2 =$		$\Pi_m =$	
	I	II	I	II	I	II
Найбільша варіанту (x_{max})							
Кордони інтервалу ($Me \pm Q$)							
Найменша варіанту (x_{min})							
Кількість помилок в середньому на одну людину							

Далі необхідно провести ранжирування варіант за величиною в кожній вибірці (форма 1б). Користуючись даною таблицею, можна визначити медіану (Me)

кожної ранжируваної сукупності. Залежно від того, чи є число варіант у вибірках непарним або парним, медіана буде представлена або значенням варіанти, що займає середнє положення в ряді, або напівсумою двох середніх варіант. Подібним же чином знаходимо значення медіан кожної половини ряду всіх вибірок. Значення цих медіан є квантилями: нижнім (Q_H) – у половині ряду з меншими значеннями вибірки і верхнім (Q_V) – у половині ряду з більшими значеннями. Вони дозволяють обчислити середнє квартальне відхилення.

$$Q = \frac{1}{2} \times (Q_V - Q_H)$$

Для подальшого аналізу слід пригадати, що в інтервалі значень $M_e \pm Q$ знаходиться половина всіх варіант кожної вибірки. Для зручності аналізу отримані результати доцільно представити в загальній таблиці (форма 1в).

Додаток 1

Слова для тренувального читання

ера	на	балет	фото
нести	лімфа	шатун	омар
воля	адреса	клапан	корвет
колос	струна	підряд	плевра
узгір'я	паркет	ярмарок	барабан
вимога	панночка	перевал	водомір
розбрід	проволока	королева	навігатор
озонатор	розвідник	криптон	інструктор

Тест усного читання

1)

я

та

ні

тон

бур

оса

з'їзд

проза

зоря

глава

посада

наділ

пучина

макіяж

2)

о

мо

ви

ні

код

рука

їрис

аорта

актив

рядок

іграшка

куліса

свавілля

трудоий

позитрон
відвідувач
економіка
радіоточка
ботфорт
розпродажа
телемеханіка
антикваріат
систематизація
агротехнік
скульптурний
палеонтологія
сурдопедагогіка
термохімічний
регенерований
пiктографічний

дівчинка
показуха
бібліограф
політикан
карикатура
антисептик
космодром
гідропоніка
сполохатись
однодумець
перетренування
поляризаційний
раціоналізатор
ультрамікроскоп
сконцентрувати
електровентиляція

Додаток 2 (продовження)

3)

би

же

низ

ми

брат

атом

замір

скули

момент

розряд

ембріон

оливковий

раптовий

пристойно

підводний

передача

простуда

сплатити

4)

ті

чи

по

сам

свій

кача

роба

танок

вибір

вісім

істинно

якість

організм

засолити

постріли

залишок

мінерали

гіпербола

галантерея
управлінець
архітектоніка
супровідник
світломаскування
кіноапарат
великоблочний
упередження
упоряджальний
фармакологія
моторобудівний
полум'яіскрогасник

астрофізик
візувати
різночасна
широкорядний
субсидія
пластифікатор
біотехнологія
саркастичний
конфронтація
центрифугування
повітронагрівач
шарикопідшипниковий

При аналізі результатів слід мати на увазі, що нормативних даних для тесту немає. Тому кожен окремий результат може бути інтерпретований лише порівняно з іншими. Наприклад, порівняння результату читання даного школяра з середнім результатом читання всієї групи (класу) або середніх результатів читання різних груп між собою.

Методи вивчення письма (письмового мовлення)

Письмо є складним системним і довільним психічним процесом. У психології досліджені й описані наступні передумови формування цього складного виду мовленнєвої діяльності.

1. Володіння усним мовленням, здатність до аналітико-синтетичної мовленнєвої діяльності (збереження фонематичного слуху).
2. Розвиток (або збереження) різних видів відчуттів і сприйняття, їх взаємодії:
 - зорово-просторового гнозису;
 - слухово-просторового гнозису;
 - соматопросторових відчуттів;
 - знання і відчуття схеми числа;
 - знання і відчуття «правого» і «лівого».
3. Сформованість сфери дрібних рухів, предметних дій (тобто різних видів праксису рук), їх рухливого переключення, стійкості тощо
4. Розвиток абстрактних способів діяльності.
5. Сформованість загальної поведінки, регуляції, саморегуляції, контролю за діями, намірів, мотивів поведінки.

Процес письма, що розгортається на психологічному, психофізіологічному і лінгвістичному рівнях, забезпечується спільною і складною діяльністю цілого ряду ділянок мозку (лобових відділів, задніх

лобових, нижніх скроневих, скроневих, задніх скроневих, передніх потиличних). Вивчення письма проводять в системі загального обстеження психічного розвитку дитини. Завдання, що пред'являються дитині, спрямовані на дослідження техніки письма (сенсомоторний рівень) і письма як форми мовленнєвої діяльності, що вимагає опанування семантичної, лексичної і граматичної структурами мови.

Тест 1. «Зорово-моторна координація».

Спрямований на виявлення несформованих рівнів і ланок письма, причин утруднення при різних видах письма. Ці причини можуть бути пов'язані з недостатнім розвитком усного мовлення, просторового сприйняття, дрібної моторики і пізнавальних мотивів діяльності. Тест допомагає вивчити зорово-моторну координацію, знання букв, просторове сприйняття образу букви, графеми.

Матеріалом для проведення служать друкарські, письмові і стилізовані зображення букв (слів) (три завдання).

Інструкція. Спиши букви/слова (даються спочатку друковані, потім письмові, потім – стилізовані). Напиши ці (стилізовані) букви так, як пишеш у школі. Напиши ці (друковані) букви, як пишеш в зошиті (прописні); прописні – друкованими буквами (як у книзі).

Тест 2. «Склади букву».

Полягає в тому, що дитині пред'являють картку із зображенням друкованих і письмових букв, а також розрізнені елементи букв, потім картку прибирають і малюку пропонують вибрати потрібні деталі і скласти букву, змальовану на картці (по пам'яті).

Інструкція. Склади букву з деталей.

Тест 3. «Диктант». Спрямований на вивчення процесу звукорозрізнення: визначення зв'язку звуку з буквою, з моторикою (звуко-графо-моторикою).

Дитині пропонують написати під диктування звуки, склади, слова; скласти продиктовані склади і слова з букв розрізної азбуки. Матеріалом для тестування є звуки, склади (приголосний – голосний, голосний – приголосний, приголосний – приголосний – голосний), слова прості і складні за артикуляційними й акустичними ознаками: мак, рак, нога, дорога, гучномовець, мандрівник.

Тест 4. «Фрази». Допомагає досліджувати процес звукорозрізнення і письма на семантичному рівні (вплив значення слова на правильність написання букв). Матеріалом для проведення тесту є фрази короткі, 2-, 3-складні, з поступовим збільшенням об'єму (наприклад, «Діти йдуть в школу», «По шосе їде машина»).

Інструкція. Послухай, запам'ятай і запиши фразу; я ще раз її повторю, а ти її пиши.

Тест 5. «Сюжетна картинка». Спрямований на дослідження психологічного і лінгвістичного рівня письма; виявлення можливості створення задуму і реалізації мовних засобів. Дитині пред'являється картинка.

Інструкція. Опиши зміст картинки. Порушення письма виявляються

неоднозначно. В основі можуть бути різні порушення: недорозвинення слухових образів з літеральними і вербальними парафазіями (заміни дзвінких-глухих, твердих-м'яких, шиплячих-свистячих, особливо в диктантах); несформованість звуковимовних навичок і схем мовлення (пропуски, перестановка букв, недописування, повторення частин слів, порушення розділення фраз на слова – порушена кінетична основа; заміна букв, що позначають звуки, близькі за місцем і способом утворення, – порушена кінетична основа письма (за О.Р. Лурія); несформованість зорового гнозису (заміна букв на основі графічної схожості або дисоціації між образом букви і її значенням, особливо в зорових диктантах при конструюванні, загублення рядка); рухові розлади, пов'язані з реалізацією операції написання графеми (повтор букв і їх елементів, наприклад «ш» замість «и», при інертності процесів у руховому аналізаторі).

Для розмежування труднощів оптичного й акустичного характеру використовують прийом складання складів із букв розрізної азбуки. При аналізі самостійного письма слід звертати увагу на ініціативність дитини і тривалість інтересу до письма

Рефлексія та підведення підсумків заняття – бліц – опитування студентів.

- Що нового Ви дізналися про особливості розвитку та діагностики уваги у дітей на практичному занятті?

Завдання: оцініть інформацію, свої знання, вміння та навички, здобуті Вами під час практичного заняття за рівнем важливості для Вашої професійної підготовки та особистісного розвитку. Для формування відповіді скористайтеся табличкою.

Рефлексія практичного заняття

Кошик для сміття
непотрібна інформація

Інформація, знання, вміння і навички, які я можу використовувати зараз

Валіза
знання, вміння та навички, які

		важливі у майбутньому

Оцінювання знань та умінь здобувачів фахової передвищої освіти.

Домашнє завдання:

Підготуватися до практичного проведення методики з діагностики розвитку мови та мовлення у дітей.